

УДК 070 (054):316.473

Костюченко Олексій Миколайович,
аспірант Національного університету “Острозька академія”

ЖУРНАЛІСТСЬКА ТВОРЧІСТЬ ЯК ОДИН ІЗ ВАЖЛИВИХ ЕЛЕМЕНТІВ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕРЦЕПЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ

У статті розглядаються основні складові журналістської творчості як одного з найважливіших елементів формування соціальної перцепції майбутніх фахівців масових комунікацій. Аналізуються основні підходи до структури журналістської творчості та чинники впливу на її становлення в Україні.

Ключові слова: журналістська творчість, соціальна перцепція, масова комунікація.

В статье рассматриваются основные составляющие журналистского творчества как одного из важнейших элементов формирования социальной перцепции будущих специалистов массовых коммуникаций. Анализируются основные подходы к структуре журналистского творчества и факторы влияния на его становление в Украине.

Ключевые слова: журналистское творчество, социальная перцепция, массовая коммуникация.

In the article the author examines the basic constituents of journalistic creation as one of major elements of forming to social perception of future specialists of mass media. The author analyses the basic aspects of structure in journalistic creation and factors of influence on its becoming in Ukraine.

Keywords: the journalistic creation, the social perception, mass media.

Засоби масової інформації часто називають “четвертою владою”. Це підтверджує, що поряд з політичною, економічною і юридичною владою всіма визнається вплив журналістики як прикладної сфери масової комунікації. Діяльність фахівців масо-

вих комунікацій вивчається з різних поглядів як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Для розуміння сутності цієї діяльності необхідно враховувати її популярність, престиж, ціннісні орієнтації і т. ін. Якщо взяти до уваги відносно молодий характер спеціалізації – засоби масової комунікації, то у науковців викликають особливий інтерес дослідження, пов'язані зі створенням науково-прикладних розробок щодо впровадження психолого-педагогічних умов, які сприятимуть розвитку їх важливо професійних, здібностей, навичок та якостей. Таким чином, актуальність нашого дослідження зумовлюється нестачею вітчизняних наукових розробок, які стосуються сфери масової комунікації. У статті ми досліджуватимемо специфіку психологічних особливостей формування творчих здібностей майбутніх фахівців масових комунікацій як важливого елемента їх соціальної перцепції. Відтак, завданнями нашого дослідження є з'ясувати закономірності формування творчих здібностей журналістів, PR-менеджерів, фахівців прес-служб та визначити їх вплив на соціальну перцепцію спеціалістів вищезгаданих професій. На початку зупинимося на теоретичних закономірностях творчості, зокрема у сфері діяльності фахівців масових комунікацій.

Творчість особистості як об'єкт дослідження у вітчизняній психології почала ґрунтовно обговорюватись у 30-40-х роках ХХ століття відомими психологами С. Л. Рубінштейном та Л. С. Вигодським. Предметом уваги, зокрема, С. Л. Рубінштейна була творча особистість в її певній історичній ситуації. Він розгортає низку ідей, що стосуються питань єдності свідомості та діяльності, діалектик об'єктивності знання і творчої самодіяльності суб'єкта. Вимога об'єктивності передбачає творчу самодіяльність суб'єкта, і об'єктивні знання ніяк не є продуктом пасивного відображення світу, а містять у собі оригінальну позицію бачення автора [10]. Л. С. Виготський акцентує свою увагу на структурі поняття творчості: "Структурний аналіз має справу з реальними об'єктивними елементами, а його завданням є не тільки виділення цих елементів, а й з'ясування зв'язків та відношень між ними... зміст же поняття творчості полягає у таких особистісних якостях, як самостійність, можливість вільного вибору, осмислення різних альтернативних варіантів вибору, усвідомлене прийняття рішення" [2, с. 125]. У психолого-педагогічних концепціях вчених неодноразово підкреслювалося значення творчості в професійній діяльності, тому для констатації стану сформованості творчості як професійної якості фахівців масових комунікацій та журналістів зокрема необхідно визначити її структурні компоненти.

Структурним аналізом творчості сьогодні займаються такі дослідники у сфері психології як В. В. Клименко, Я. А. Пономарьов, В. І. Андреев, В. Г. Риндак, А. А. Кірсанов, А. М. Матюшкин, К. Мартіндейл та Н.В. Хазратова, у сфері журналістикознавства необхідно зазначити здобутки В. Здорогеги, Д. Прилюка, Т. Трачука та Г. Мельника.

Теорія творчості В. В. Клименка розкриває механізми творчості в єдності основних функцій психіки: відображувальної, проєктувальної та матеріалізуючої (опредметнювальної). Виступаючи в єдності, вони зумовлюють появу відкриттів, винаходів, художніх образів. Головними компонентами механізму творчості, на думку В. В. Клименка, є такі психічні утворення, як: 1) почуття, функціями яких є порівняння та оцінювання предметів; 2) уява, необхідна для побудови того, чого ще немає; 3) мислення, призначене для відображення того, чого ще немає; енергопотенціал, який дає можливість діяти (мотиви, воля); психомоторика, що необхідна при матеріалізації образів [5, с. 271].

Я. А. Пономарьов розуміє креативність як єдність мотиваційної напруженості (інтенсивність пошукової домінанти, інтелектуальної ініціативи) і сенситивності (чутливість до інтуїтивних утворень творчості) особистості. На його думку, з креативністю пов'язані дві особистісні риси: інтенсивність пошукової мотивації і чутливість до тих утворень, які виникають під час мисленнєвого процесу [9, с. 4].

В. І. Андреев поділяє компоненти творчих здібностей на інтелектуально-логічні (здібності аналізувати, порівнювати, бачити головне, доводити, обґрунтовувати, уміння давати визначення), інтелектуально-евристичні та комунікативно-творчі [1, с. 465].

В. Г. Риндак у структурі креативності виділяє три блоки, які взаємодіють і становлять єдину систему: креативно-особистісний, визначає її саморозвиток і самоактуалізацію; креативно-процесуальний, характеризує творчий процес, та креативно-результативний, що пов'язаний зі створенням нового продукту [8, с. 12–13].

А. А. Кірсанов у структурі творчого потенціалу спеціаліста виділяє освітній потенціал, творчу активність як вищу форму трудової активності, творчий інтелектуальний потенціал, професійні здібності, загальною та професійну культуру [4, с. 114].

А. М. Матюшкин, досліджуючи психологічну структуру обдарованості, підкреслює, що вона “збігається з основними структурними елементами, які характеризують творчість і творчий розвиток людини” [6, с. 613]. На його думку, найбільш загальною

характеристикою і структурним компонентом творчості є пізнавальні потреби, які є основою домінантності пізнавальної мотивації порівняно з іншими її видами. Іншими чинниками, які визначають структуру обдарованості, є: дослідна творча активність, що полягає у відкритті нового, в постановці та вирішенні проблем; можливість досягнення оригінальних рішень; можливість прогнозування; здатність створювати ідеальні еталони, які забезпечують високі естетичні, моральні та інтелектуальні норми [6, с. 616].

Найбільш близькою для нашого дослідження є структура творчості як професійної якості, що її запропонував К. Мартіндейл [3]. Учений проаналізував особистісні та ситуативні змінні творчого функціонування і зробив висновок щодо обов'язкової єдності когнітивних здібностей і матриці мотиваційних та особистісних характеристик. Причому серед останніх, пов'язаних з креативною поведінкою, К. Мартіндейл називає такі, як самоповага, наполегливість, високий рівень енергії, широке коло інтересів, сензитивність до проблем, ентузіазм, орієнтація на складні або невизначені задуми. Окремо вчений виділив такі функціональні аспекти креативної поведінки, як відкритість досвіду і нешаблонність. Така позиція певною мірою збігається з поглядами вчених, про яких ішлося вище. Цінним є для нас також дослідження Н.В. Хазратової [12]. Вона виділила три компоненти у структурі здатності до творчості: мотиваційний, когнітивний і поведінковий. Вони повною мірою відображають ті особливості, які відрізняють суб'єкта з високим рівнем творчості від суб'єкта з низьким рівнем.

Якщо говорити про високий чи низький рівень творчості журналіста, то Д. Прилюк визначив три соціально-психологічні чинники, від знання яких залежить рівень майстерності фахівця масових комунікацій: 1) психологія особи, групи людей, вчинки чи діяльність яких відображаються в журналістському творі, – психологія об'єкта; 2) психологія процесу творчості, тобто відображення об'єкта журналістом, – психологія суб'єкта; 3) психологія сприйняття написаного чи переданого в ефір особи читача і читачкої (відповідно, слухача – слухачкої, глядача – глядачкої) аудиторії в усій своїй багатоманітності, – психологія споживача творчості [11].

Отже, структурно-функціональний підхід до поняття творчості особистості як професіонала у певній сфері діяльності допомагає не лише чітко визначити основні елементи цього явища, але й краще зрозуміти механізм реалізації соціальної перцеп-

ції журналіста. Соціальна перцепція – це багатофункціональний психологічний процес сприйняття іншого об’єкта, явища чи особистості, їх зовнішніх ознак, зіставлення їх з особистісними характеристиками суб’єкта сприйняття, а також інтерпретація та прогнозування на цій основі дій та вчинків об’єкта сприйняття. Об’єктом же відображення у журналістській творчості є реальна суспільна дійсність – матеріальне виробництво й економіка, наука і культура, мистецтво й побут, правові й моральні норми співжиття людей. Однак відображення повинно відбуватись не в усій їх повноті й складності, а саме: “у соціальному аспекті, у світлі вимог сьогоденішнього-завтрашнього дня, щоразу диктованих конкретикою, що складається в процесі суспільного розвитку” [11].

Журналістська творчість – найскладніший психологічний процес, у який включені всі сфери фахівця масових комунікацій (інтелектуальна, емоційна, вольова). Особливе значення у створенні творчого журналістського доробку має її сфера зацікавлення [7, с. 10].

Сфера зацікавлення особистості – це система переконань, яка визначає ставлення особистості до навколишнього світу. Сфера зацікавлення особистості характеризується цілями і прагненнями людини і впливає на її життя і діяльність. Вона проявляється в тому, що один і той самий предмет, одна і та сама подія у різних людей викликає різне ставлення, яке зумовлюється потребами особистості. Потреба завжди переживається людиною як щось необхідне і важливе для неї. Це такий психологічний стан, який виступає джерелом активності людини.

Розрізняють такі форми сфери зацікавлення особистості:

1. Захоплення. При захопленні потреби дещо мало виражені і стимул до діяльності чи до деякого іншого об’єкта є нечітким, неусвідомленим прагнення, відсутня чітко зрозуміла мета.

2. Бажання. Це більш висока форма сфери зацікавлення. У бажаннях мета, до якої прагне людина, вже усвідомлена.

3. Інтерес – це форма сфери зацікавлення, в якій проявляється потреба людини у пізнанні.

4. Здібності. Форма сфери зацікавлення, яка визначає прагнення до діяльності, що викликана інтересом. Різницю між інтересом і здібностями можна порівняти з різницею між глядачами і учасниками подій.

5. Ідеал – форма сфери зацікавлення особистості, кінцевою метою якої є задоволення потреб. Представлена як вища досконалість.

6. Переконання – це знання про природу і суспільство, в існуванні яких людина не сумнівається і на основі яких виробляє

свою власну думку, судження, прагнучи до того, щоб керуватися ними у житті. Якщо переконання формують визначену систему, вони стають світоглядом людини.

7. Світогляд зумовлює вибір життєвого шляху, допомагає усвідомити обов'язки людини перед суспільством.

Як зазначає Г. Мельник, для того, щоб творчість була цілеспрямованою, використовуються спеціальні навички, під якими розуміється здатність виконувати певну роботу. Щоб створити твір, що володіє цінністю, необхідно знати основи цієї сфери, у якій людина творить [7, с. 16].

Одна з таких спеціалізованих сфер творчості у сучасному світі – журналістика. Однак займатися нею як чистим мистецтвом чи літературною творчістю неможливо. Відмінність творця у сфері журналістики від творця-художника полягає в тому, що журналіст формулює жорстку мету, що дисциплінує уяву та сприйняття. Для журналіста визначальним є визначити предмет розмови і ставиться завдання зробити бесіду якомога цікавішою і переконливішою для споживача.

Журналістська творчість орієнтована на створення об'єктивно нового доробку, що здатний задовільнити особливі, актуальні на цей момент, суспільні потреби. Тому особливості професійного становища журналіста накладають відбиток на продукт його діяльності, адже він є суб'єктом науково-професійного осмислення дійсності.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що журналістська творчість є визначальним чинником у продуктивній діяльності фахівців масової комунікації і важливим елементом формування соціальної перцепції журналіста. В Україні, в умовах формування інформаційно-комунікативного суспільства, проблема журналістської творчості набуває особливої ваги, яка передбачає врахування трьох факторів: 1) належна професійна підготовка фахівців масових комунікацій; 2) матеріальне заохочення журналістів державою, для унеможливлення написання “статей під замовлення”; 3) уникнення використання шаблонності, стереотипізованості у сприйнятті та відображенні журналістами об'єктивної дійсності в ході реалізації своєї професійної діяльності.

Література

1. Андреев В. И. Педагогика [Текст] : учеб. курс для творч. саморазвития / В. И. Андреев. – 2-е изд. – Казань : Центр инновац. технологий, 2000. – 608 с.

2. Выготский Л. С. Развитие высших психических функций [Текст] / Л. С. Выготский. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1960. – 490 с.
3. Діденко О. В. Характеристика структурних компонентів творчості як професійної якості офіцерів-прикордонників [Електронний ресурс] / О. В. Діденко. – Режим доступу : URL http://www.franko.lviv.ua/faculty/jur/publications/visnyk26/Statti_Didenko.htm. – Заголовок з екрана.
4. Кирсанов А. А. Творческий потенциал специалиста [Текст] / А. А. Кирсанов // Мир образования – образование в мире. – 2005. – № 2 (18). – С. 113–125.
5. Клименко В. В. Психология творчості [Текст] : навч. посіб. / В. В. Клименко. – К. : Центр навч. л-ри, 2006. – 480 с.
6. Матюшкин А. М. Мышление, обучение, творчество [Текст] / А. М. Матюшкин. – М. : Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та ; Воронеж : МОДЭК, 2003. – 720 с.
7. Мельник Г. С. Основы творческой деятельности журналиста [Текст]: Часть 1 : Краткий курс лекций ; Часть 2 : Хрестоматия : учеб. пособ. для студентов 1-го курса факультета журналистики / Г. С. Мельник, А. Н. Тепляшина. – М. ; СПб. ; Мн. и др. : Питер, 2008. – 272 с. : ил. – (Серия “Краткий курс”).
8. Образование. Наука. Творчество. Теория и опыт взаимодействия [Текст] : монографія /Под общ. ред. В. Г. Рындак. – Екатеринбург : РАО, Урал. отд-ние. – 2002. – 394 с.
9. Пономарев Я. А. Фазы творческого процесса [Текст] / Я. А. Пономарев // Исслед. проблем психологии творчества. – М., 1983. – С. 3-18.
10. Психіка як “Внутрі-буття”. Людина – вчинок – світ. С. Л. Рубінштейн (1898-1960) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL [www.: http://ua.textreferat.com/referat-10137-1.html](http://ua.textreferat.com/referat-10137-1.html). – Назва з екрана.
11. Трачук Т. А. Розроблення в радянський час українськими вченими навчального курсу теорії і практики журналістської творчості [Електронний ресурс] / Т. А. Трачук. – Режим доступу : URL [www.: http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1664](http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1664). – Заголовок з екрана.
12. Хазратова Н. В. Формирование креативности под влиянием социальной микросреды [Текст] : автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.01 / Н. В. Хазратова. – М., 1993. – 20 с.